વ્યાકરણ-લેખન : વાક્યરચના વિષયક સજ્જતા

1. પદક્રમ

તમે જાણો છો કે કોઈ પણ શબ્દ જ્યારે વાક્યમાં પ્રયોજાય, તેને વિભક્તિના પ્રત્યયો લાગે ત્યારે તે 'પદ' કહેવાય છે. વિભક્તિના પ્રત્યયો એક પદનો બીજા પદ સાથે સંબંધ મેળવી આપે છે. અમુક શબ્દને પ્રત્યય ન લાગે ત્યારે આપણે તેને શૂન્ય પ્રત્યય લાગ્યો છે એ રીતે ઓળખીએ છીએ. ગુજરાતી ભાષામાં કર્તા, કર્મ અને ક્રિયાપદ એવો ક્રમ સામાન્ય રીતે હોય છે. વિશેષ ચમત્કૃતિ, લય, પ્રાસ વગેરે લાવવા ક્યારેક આ ક્રમમાં થોડો ફેરફાર થાય છે. મોટેભાગે કવિતામાં એવું થતું હોય છે :

જનનીના હૈયામાં પોઢંતાં પોઢંતાં **પીધો** કસુંબીનો રંગ!

મોરલી તો **ચાલી** રંગ રૂસણે રે!

જૂનું તો **થયું** રે દેવળ જૂનું તો થયું...

આ કાવ્યપંક્તિઓમાં તમે જુઓ છો કે ક્રિયાપદ વાક્યના અંતે નથી, પણ વચ્ચે મૂક્યું છે.

ભાષામાં પદો હોય છે. એ બધાં પદોનાં કંઈક ને કંઈક નામ છે. તેના અર્થ અનુસાર - નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાવિશેષણ, સંયોજક, નિપાત વગેરેથી તે પદો ઓળખાય છે.

નામની વિશેષતા બતાવનાર પદ તે વિશેષણ અને વિશેષણ જે પદને લાગે તે પદ એટલે વિશેષ્ય. મોટાભાગે વિશેષણ વિશેષ્યની પહેલાં મુકાય છે. એકના એક નામનો વારંવાર ઉલ્લેખ કરવાનો થાય ત્યારે પ્રથમ સિવાયનાં નામો માટે આપણે યોગ્ય સર્વનામ વાપરીએ છીએ.

સામાન્ય રીતે વાક્યનો ક્રમ આ મુજબ રહે છે :

વિશેષણ, વિશેષ્ય (કર્તા) વિશેષણ, વિશેષ્ય (કર્મ), ક્રિયાવિશેષણ અને ક્રિયાપદ.

કોઈ વાક્યમાં એકથી વધારે કર્મ હોય તો પહેલાં ગૌણ કર્મ અને તે પછી મુખ્ય કર્મ મુકાય છે.

- પદોના ક્રમમાં ગમે તેમ ફેરફાર કરવાથી વાક્યનો અર્થ પામી શકાતો નથી. જો કે આપણે તેને વાક્ય તરીકે ઓળખતાં જ નથી. દા.ત.,

  – સ્ટેશન ઉપર બસની રાહ જોઈને ઊભેલા પેસેન્જરની સંખ્યા ઘણી હતી. હવે આ વાક્યમાંનાં પદોને ગમે તેમ મૂકવાથી...

  – હતી બસની રાહ સ્ટેશન ઉપર ઘણી સંખ્યા ઊભેલા જોઈને પેસેન્જરની. અહીં કશો જ અર્થ સ્પષ્ટ થતો નથી.

- 'જ' નિપાતના સ્થાનમાં ફેરફાર કરવાથી પણ ભાર અપાનાર પદ બદલાઈ જાય છે. એટલે અર્થમાં ફેરફાર થાય છે.

  તમે જ આજે અમદાવાદ જશો? (તમે જ કે બીજા કોઈ?)

  તમે **આજે** જ અમદાવાદ જશો? (આજે જ કે પછીના દિવસે?)

  તમે આજે **અમદાવાદ** જ જશો? (અમદાવાદ જ કે બીજે ક્યાંય?)

  તમે આજે અમદાવાદ **જશો** જ? (ચોક્કસ જશો?)

  – અહીં જ ની પૂર્વે મુકાયેલ પદ પર ભાર મુકાય છે. એટલે દર વખતે પૂછનારનો સ્વરભાર અલગ-અલગ પદો પર રહે છે. પરિણામે પૂછનારનો ઈરાદો સ્પષ્ટ કરી શકાય છે. ગમે ત્યાં 'જ' મૂકવાથી કહેવાનો ઈરાદો કંઈક હોય અને વાચનથી તેનો અર્થ જુદો જ સમજાય છે.

- થોડાં ઉદાહરણો જોઈએ :

  1. ગામમાં **એક શાકભાજીવાળો** ફેરિયો આવ્યો છે. ✗

     ગામમાં શાકભાજીવાળો **એક ફેરિયો** આવ્યો છે. ✓

2. **શુદ્ધ ભેંસનું** દૂધ પીવું જોઈએ. ✗

ભેંસનું **શુદ્ધ દૂધ** પીવું જોઈએ. ✓

3. શહેરમાં **સરકારી માંદાં ઢોરનું** દવાખાનું હોય જ. ✗

શહેરમાં માંદાં ઢોરનું **સરકારી દવાખાનું** હોય જ. ✓

4. **બિલાડી ખાવા** માટે દીવાલ ઉપર ચડી. ✗

ખાવા માટે **બિલાડી દીવાલ ઉપર** ચડી. ✓

2. પદસંવાદ

પદોની યોગ્ય ગોઠવણીથી વાક્યનો અર્થ સારી રીતે અને સ્પષ્ટ પામી શકાય છે. એ જ રીતે પદો વચ્ચેના આંતરસંબંધોથી જ વાક્ય સ્પષ્ટ અને સંવાદી બને છે. પદો વચ્ચે લિંગ, વચન અને પ્રત્યયોનો સુમેળ હોય તેનું નામ જ પદસંવાદ.

વાક્યમાં જે પદ વિશેષણ તરીકે ભૂમિકા ભજવતું હોય તેને તેના વિશેષ્યના લિંગ-વચન અનુસાર પ્રત્યયો લાગે છે.

દા.ત., સારું પુસ્તક (અહીં પુસ્તક એકવચન છે અને નપુંસકલિંગ છે.)

સારી ચોપડી (અહીં ચોપડી એકવચન છે અને સ્ત્રીલિંગ છે.)

સારો ઘોડો (અહીં ઘોડો એકવચન છે અને પુંલ્લિંગ છે.)

સારાં પુસ્તકો (અહીં પુસ્તકો બહુવચન છે અને નપુંસકલિંગ છે.)

– અહીં 'સારા' વિશેષણને તેના વિશેષ્યના લિંગ-વચન અનુસાર બદલવું પડે છે.

વાક્યમાં પદો વચ્ચે જો કોઈ સુમેળ ન હોય તો સમગ્ર વાક્ય અસ્પષ્ટ જ રહે છે.

– ગુરુજીએ એક **ભજન ગાઈ** અને પછી **ધૂન ગાયું.** ✗

– ગુરુજીએ એક ભજન ગાયું અને પછી ધૂન ગાઈ. ✓

– રીટાએ રાતાં ફૂલ લીધું. ✗

રીટાએ રાતું ફૂલ લીધું. ✓

રીટાએ રાતાં ફૂલ લીધાં. ✓

– મેં મગફળી અને ગોળ ખાધો. ✗

મેં **મગફળી** અને **ગોળ** ખાધાં. ✓

(જુદાં જુદાં લિંગનાં બે નામો હોય ત્યારે ક્રિયાપદ બહુવચનમાં મુકાય છે.)

– કોકિલા, કરણ અને અર્જુન ગયા. ✗

કોકિલા, કરણ અને અર્જુન ગયાં. ✓

(પુંલ્લિંગ અને સ્ત્રીલિંગ માટેનું સંયુક્ત ક્રિયાપદ અનુસ્વાર સાથે બહુવચન હોય છે.)

– મોટા ભાઈ આવ્યા અને મોટા બહેન ગયા. ✗

મોટા ભાઈ આવ્યા અને **મોટાં** બહેન **ગયાં.** ✓

(સ્ત્રી જાતિ માનાર્થે બ.વ.માં વિશેષણ-ક્રિયાપદ અનુસ્વાર સાથે બહુવચનમાં હોય છે.)

– ડેરીમાં શુદ્ધ ગાયનું ઘી મળે છે. ✗

ડેરીમાં ગાયનું શુદ્ધ ઘી મળે છે. ✓

(શુદ્ધ એ ગાયનું વિશેષણ નથી, ઘીનું વિશેષણ છે.)

– રમણલાલ શું વસ્તુ લઈ જશે ? ✗

રમણલાલ શી વસ્તુ લઈ જશે ? ✓

(વસ્તુ એ સ્રીલિંગ શબ્દ છે. માટે તેની આગળ 'શી' મુકાય છે.)

– તમે ઘરમાં શું ફેરફાર કર્યો ? ✗

તમે ઘરમાં શો ફેરફાર કર્યો ? ✓

(ફેરફાર એ પુંલ્લિંગ શબ્દ છે. માટે તેની આગળ 'શો' મુકાય છે. એ જ રીતે નપુંસકલિંગ આગળ 'શું' મુકાય છે.)

– બા અમદાવાદ ગયા ✗

બા અમદાવાદ ગયાં ✓

(સ્ત્રી જાતિ માનાર્થે બહુવચનમાં વિશેષણ-ક્રિયાપદ સાનુસ્વાર બહુવચન હોય છે.)

3. નિપાત

સંજ્ઞા, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાવિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરે પદો સાથે મુકાઈ વિશેષ અર્થનો કે ભારનો બોધ કરાવનાર ઘટક નિપાત તરીકે ઓળખાય છે. નિપાત ઘણાં બધાં છે - જ, તો, ને, ય-યે, તે, પણ, સુધ્ધાં, જી, ફક્ત, કેવળ, માત્ર, ખરું વગેરે.

આપણે ઉદાહરણો દ્વારા નિપાતની કામગીરી સમજીએ :

1. તું પ્રવાસે જઈશ **જ**? (જવાની ક્રિયા પર ભાર અપાયો છે.)
2. તમે **જ** મારી સાથે આવશો. (તમારા સિવાય બીજું કોઈ નહિ.)
3. કામ કરનાર **જ** સુખી થાય. (કામ કરનારની મહત્તા બતાવાઈ છે.)
4. ચાલો, અમદાવાદ જઈશું **ને**? (બીજા પાસે હકારની ઇચ્છા વ્યક્ત થઈ છે.)
5. આપણે જવું જ છે **ને**? (વાતને દૃઢ કરવાનો પ્રયત્ન છે.)
6. તમે **તો** આવી ગયા! (જે પદ પર ભાર આપવો છે તેના પછી મુકાય છે.)
7. એવું **તો** આપણાથી કેમ કહેવાય? (એજન)
8. તમે**ય** મારી સાથે આવજો ('પણ'ના અર્થમાં, બીજાં તો ખરાં, પણ તમે પણ)
9. હું**ય** પ્રથમ વર્ગમાં પાસ થઈશ જોજો. ('પણ'ના અર્થમાં, બીજાની જેમ હું પણ)
10. મારે **પણ** તમારી સાથે જ આવવું પડશે. (એજન)
11. ઓહો! ક્યાં ચાલ્યા **જી**? (આદર, વિવેક બતાવવા માટે)
12. હવે દિવાળી આડે **માત્ર** એક માસ બાકી છે. ('ફક્ત'ના અર્થમાં)
13. આવા વરસાદમાં મને ઊંઘ આવે **ખરી**? (સૌનો હકાર છે એવી શ્રદ્ધા)
14. અંતે તું સાચું બોલ્યો **ખરો**! ('હાશકારા'નો ભાવ વ્યક્ત થયો છે.)
15. તે **તદ્દન** નકામી વ્યક્તિ છે. ('બિલકુલ'ના અર્થમાં, સીમા નક્કી કરવા માટે)

16. ગુરુજી, અંદર આવું **કે** ? (સંમતિના અર્થમાં)

17. **તે** તમે આવ્યા હોત તો? (વિનંતીના અર્થમાં)

4. કૃદંત

આ વાક્યો વાંચો :

	અ	**બ**
1.	ત્યાં અમે બોર **ખાતાં.**	**ખાતાં** ખાતાં બોલાય નહિ.
2.	આ કયું પ્રાણી **બોલ્યું** ?	**બોલ્યું** કોણ ન પાળે ?
3.	આ કબાટ કોણે **તોડ્યું** ?	ચોરે તાળું **તોડ્યું** ન તોડ્યું ને ભાગ્યો.
4.	રોજ સવારે તે શ્લોક **બોલતી.**	**બોલતી** વખતે તેણે ઊંચે જોયું.

અહીં **અ** વિભાગમાં રહેલાં પદો - ખાતાં, બોલ્યું, તોડ્યું અને બોલતી એ ક્રિયાપદો છે. જ્યારે **બ** વિભાગમાં રહેલાં પદો - ખાતાં, બોલ્યું, તોડ્યું, બોલતી એ કૃદંત છે.

જે પદો ક્રિયાપદની જેમ વર્તતાં હોય પણ વાક્યમાં તેનું કાર્ય ક્રિયાપદ વ્યક્ત કરવાનું ન હોય તેને કૃદંત કહેવાય.

કૃદંત વાક્યનો અર્થ પૂરો કરી શકતાં નથી.

- કૃદંતના પ્રકારો :

1. વર્તમાન કૃદંત : તે વર્તમાનકાળ સૂચવે છે.

વર્તમાન કૃદંતના પ્રત્યયો : તો, તી, તું, તાં

ઉદાહરણો : રમતો છોકરો ક્યાં ગયો?

તે **ગાતી** ગાતી રડતી હતી.

રમતું છોકરું પડી ગયું.

વાંચતાં છોકરાં પાસ થઈ ગયાં.

2. ભૂતકૃદંત : દૂરનો કે નજીકનો ભૂતકાળ સૂચવે છે.

ભૂતકૃદંતના પ્રત્યયો : -એલો, -એલી, -એલું, એલાં, યો, યી, યું

ઉદાહરણો : કોઈ કશું **બોલ્યું** નહિ.

વેચેલી વસ્તુ કોણ પાછી લે?

મેં **વાંચેલું** મને યાદ હતું.

વેચેલાં પુસ્તકોના પૈસા આવી ગયા.

3. ભવિષ્ય કૃદંત : ભવિષ્યકાળ સૂચવે છે.

ભવિષ્ય કૃદંતના પ્રત્યયો : -વાનો, -વાની, -વાનું, -નારો, -નારી, -નારું

ઉદાહરણો : તે **આવવાનો** હતો, હમણાં આવશે.

વાંચનારા પાસ થઈ જવાના છે.

અમે કાલે **પહોંચવાનું** નક્કી કર્યું છે.

ખાનાર માણસો કોઈ નહોતાં.

4. **સામાન્ય કૃદંત :** કોઈ ચોક્કસ કાળનું સૂચન કરતાં નથી.

સામાન્ય કૃદંતના પ્રત્યયો : -વો, -વી, -વું

ઉદાહરણો : આ પુસ્તક **વાંચવું** મને ગમશે.

આ કાગળ **વાંચવો** એવી મારી ઇચ્છા હતી.

આ લિપિ **વાંચવી** સાવ સરળ હશે.

5. **હેત્વર્થ કૃદંત :** હેતુ દર્શાવે છે.

હેત્વર્થ કૃદંતના પ્રત્યયો : -વા, -વાને, વાનું

ઉદાહરણો : હું **ખાવા** માટે આવ્યો નથી.

ખાવાને માટે જ તે આવ્યો હતો.

આ ચોપડી **વાંચવાને** માટે હું લઈ જઈશ.

6. **સંબંધક ભૂતકૃદંત :** અગાઉ થયેલી ક્રિયા સાથે ક્રિયાપદનો સંબંધ બતાવે છે.

સંબંધક કૃદંતના પ્રત્યયો : -ઈ, -ઈને

ઉદાહરણો : આ કામ **જોઈને** હું ખુશ થઈ ગયો.

હસીહસીને તે બેવડ વળી ગયા.

તેની ચિત્રકલા **જોઈ** સહુ રાજી થયા.

સ્વાધ્યાય

1. **નીચેનાં વાક્યોમાંથી નિપાત શોધી તેની નીચે લીટી કરો. આ નિપાત કયો અર્થ દર્શાવે છે તે સમજાવો :**

(1) ત્યારે તો તમે ખૂબ ભાગ્યશાળી છો!

(2) અમે ઘણું કહ્યું તોય તે સમજ્યા નહિ.

(3) આજે વરસાદ પડવો જ જોઈએ.

(4) માણસ આમ ભારે ડાહ્યો, પણ ધૂની ખરો!

(5) હાજી, અમે તો આવી પહોંચીશું સમયસર.

(6) એક વખત જેલ જનારો, બીજી વાર જાય ખરો?

(7) મહાદેવભાઈ માત્ર પચાસ વરસ જીવ્યા.

(8) ગંગા તો બસ ગંગા જ છે!

(9) એ તો અહીં આવ્યા વિના રહેશે નહિ.

(10) વસ્તુ ખૂબ જ સસ્તી છે, ફક્ત રૂપિયા પચાસની.

2. **તમારા પાઠ્યપુસ્તકમાંથી નિપાતનો ઉપયોગ થયો હોય તેવાં દસ વાક્યો શોધી તેનો અર્થ સમજાવો.**

3. **નીચેનાં વાક્યો યોગ્ય પદક્રમ અને પદસંવાદ સાથે ગોઠવીને ફરી લખો :**

(1) કાંઈ કોઈને હોય તો પૂછવું કાલની વાતમાંથી પૂછો.

(2) ઈશ્વર તો એ ક્યાં દેખાતો નથી રહેલો હશે?

(3) મીઠા વગર લાગે છે રસોઈ ફીકી બધી.

(4) પરમેશ્વર આંખે લઈ શકાય છે, પણ એને અનુભવમાં દેખાતો નથી.

(5) સાંકળ ખખડાવી મધરાતે ભોજાએ ડેલીની પોસ્ટમાસ્તરની.

(6) મૂળશંકર રોકડ લઈને ભાવનગર સાઇકલ ભેગી થાય એટલે ઊપડે.

(7) દેવરાજ કૅમ્પના સ્ટેશને ઊતરેલો ત્યારે એને સૌ પહેલાં એની બા ની યાદ આવ્યા. (પદસંવાદ કરી લખો.)

(8) દુકાળ કાંઈ ધરતી પર જ નથી પડતી બાપુ...પણ માણસ પર પડે છે. (પદસંવાદ કરી લખો.)

(9) અલિ! તે પર આવડો શું લટકો? (પદસંવાદ કરી લખો.)

(10) તેણે શેરડી અને ગોળ ખાધો.

(11) એમણે શું વસ્તુ ખરીદ કર્યું.

4. નીચેનાં વાક્યોમાંથી કૃદંત તારવી તેનું કાર્ય સમજાવો :

(1) મહેનત કરનારાં કોઈ’દિ માંદાં પડતાં હશે?

(2) એ તળાવે ધરાયેલાં પશુ પાણી માટે આવતાં.

(3) એક ચપટી વગાડતાં ડૉક્ટરે દરદ મિટાવી દીધું.

(4) ખાનારા માણસ કામ પણ કરી શકે ને!

(5) આ કામળો ક્યાં અસલ ઊનનો બનેલો છે?

(6) બીજા માટે પૈસા વાપરવા એ સહેલું નથી?

(7) આ પુસ્તક મારે વાંચવાને જોઈએ છે.

(8) રમણ ધીરે ધીરે વાંચતાં શીખી રહ્યો છે.

(9) પત્ર વાંચીને તેને સંતોષ થયો.

(10) કોઈને નહિ ભાળવાને કારણે તે નીકળી ગયો.

(11) એનું કામ જોઈને શેઠ ખુશ થઈ ગયા.

5. વાક્યરચના : સાદું, સંયુક્ત અને સંકુલ વાક્ય

રચનાની દૃષ્ટિએ વાક્યના ત્રણ પ્રકાર છે :

1. સાદું વાક્ય : જે વાક્યમાં એક ક્રિયાપદ કે એક ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) – એક વિધેય (કર્તા વિશે જે કહેવાયું હોય તે) હોય તેવી રચનાને સાદું વાક્ય કહે છે. દા.ત.,

– દેવરાજ અતીતમાં સરી રહ્યો હતો. (આંસુભીનો ઉજાસ)

– મને મારા ગાંડીવનું અભિમાન હતું. (યુધિષ્ઠિરનો યુદ્ધવિષાદ)

– આમાં તો ઝીણા ઝીણા દાણા દેખાય છે. (ઈશ્વર સર્વવ્યાપી)

– ચોકીદારીમાં મારું મન હવે બહુ ધરપતું નથી. (આંસુભીનો ઉજાસ)

– ચંદનવાડી આગળ શેષ નદી બહુ ઘાટીલો વળાંક લે છે. (અમરનાથની યાત્રાએ)

2. સંયુક્ત વાક્ય : જે વાક્યમાં જોડાયેલાં વાક્યો સમાન કક્ષાનાં હોય; સંયોજક દૂર કરવાથી તે વાક્યો સ્વતંત્ર રીતે ટકી શકે તેવાં હોય અને એક વાક્ય અન્ય વાક્યનું ગૌણ વાક્ય ન હોય તેવી વાક્યરચનાને સંયુક્ત વાક્ય કહે છે.

આ વાક્યમાં ને, અને, તથા, પણ, છતાં, કે, અથવા, યા, કેમ કે, કારણ કે, વળી, નહિતર, તેથી, એટલે વગેરે સંયોજકો દ્વારા સમુચ્ચય (સમૂહ) વિકલ્પ, પર્યાય, વિરોધ કે કાર્યકારણ જેવા સંબંધો સૂચવાયા હોય છે. દા.ત.,

– આ બ્રાહ્મણ ખૂબ વિદ્વાન હતા, **પણ** તેના પુત્ર શ્વેતકેતુને ભણવું ગમતું નહિ. (ઈશ્વરનું સ્વરૂપ) અહીં સંયોજક દ્વારા

બંને વાક્યો વચ્ચે વિરોધનો અર્થ સૂચવાય છે.

– મહેનતુ ખેડૂતોના હાથ રોજરોજ ફરતા હતા **એટલે** ક્યાંય વાંકોચૂકો છોડ કે નીંદામણ દેખાતું નહોતું (મહાત્માના માણસ) અહીં સંયોજક 'એટલે' દ્વારા કાર્યકારણ સંબંધ સૂચવાય છે.

– બાર વરસ વનમાં ભમ્યાં **ને** કેટલીય વીતકો ને મુશ્કેલી પછી આ રાજ્ય મળ્યું છે તે ભોગવીએ. (યુધિષ્ઠિર યુદ્ધવિષાદ) અહીં 'ને' સંયોજક દ્વારા સમુચ્ચય થયો છે. બંને વાક્યો એકબીજાનાં પૂરક બની હકીકત દૃઢ કરે છે.

– દેવરાજની ધગશથી ઘરશાળાના સંચાલક પ્રભાવિત થઈ ગયા હતા **એટલે** તેમણે વસુધાના કાર્યકર ભગવાનજીભાઈને વાત કરી. (આંસુભીનો ઉજાસ)

– પાણીને ચમચીથી વચ્ચેથી લઈ ચાખી જો **કે** કેવું લાગે છે? (ઈશ્વરનું સ્વરૂપ)

3. સંકુલ-મિશ્ર વાક્ય : આ વાક્યમાં રહેલાં વાક્યો વચ્ચે સમાન સ્તરનો નહિ પણ મુખ્ય અને ગૌણનો સંબંધ હોય છે.

ગૌણ વાક્ય મુખ્ય વાક્યના વિશેષણ વાક્ય, ક્રિયાવિશેષણ વાક્ય કે કર્મ વાક્ય તરીકે આવી મુખ્ય વાક્યના અર્થમાં વધારો કરે છે.

આ વાક્યમાં સંયોજક તરીકે જે-તે, જો-તો, જેવું-તેવું, જ્યાં-ત્યાં, જ્યારે-ત્યારે, જેમ-તેમ, જ્યાં સુધી-ત્યાં સુધી, જેટલું-તેટલું વગેરે મુકાય છે. દા.ત.,

– અને નીચે મૂકી અમે જવા માંડ્યું ત્યારે એ ઊંચે સાદે રડવા માંડ્યો. (સેલ્વી પંકજમ્)

એ ઊંચે સાદે રડવા માંડ્યો. (મુખ્ય વાક્ય)

અને નીચે મૂકીને અમે જવા માંડ્યું. (ગૌણ વાક્ય)

– દેવરાજ કૅમ્પના સ્ટેશને ઊતર્યો **ત્યારે** સૌ પહેલાં એની બાની યાદ આવી. (આંસુભીનો ઉજાસ)

સૌ પહેલાં એની બાની યાદ આવી - મુખ્ય વાક્ય

દેવરાજ કૅમ્પના સ્ટેશને ઊતર્યો - ગૌણ વાક્ય

– તેઓ પાડોશમાં રહ્યાં **ત્યાં સુધી** અમે તેમને માટે દરેક ચીજવસ્તુ લાવી સાચવનારા ટ્રસ્ટીઓ જ રહ્યાં. (ઉછીનું માંગનારાઓ)

– **જો** હું સત્તા કે ધનને લોભે એ બધું ભૂલી, ફગાવીને કશ્મીર આવું **તો** પછી હું આપને કે કશ્મીર રાજ્યને વફાદાર રહું એવો વિશ્વાસ આપે મારામાં ન રાખવો જોઈએ. (સૌજન્યશીલ પ્રભાશંકર)

– ભીમ, **જેમ** કોઈ રણમાં ભમીભમીને થાકેલા માણસને પાણી પીવા મળે, **તેમ** સંતુષ્ટ થયેલો લાગે છે.

હવે તમે આ કક્ષાએ નિપાત, કૃદંત, પદક્રમ, પદસંવાદ કે સાદી-સંયુક્ત-સંકુલ વાક્યરચના એટલે શું - એટલું જાણો તે પૂરતું નથી. આ બધી જાણકારી તો તમે ધોરણ દસ સુધીમાં મેળવી લીધી હતી. હવે આ મુદ્દાઓ તમે તમારા લખાણમાં કેવી રીતે અભિવ્યક્ત કરી શકો એ આપણો હેતુ છે. તમે જ્યારે વાચન કરો ત્યારે આ બધી જ બાબતોનો ખ્યાલ રાખીને, જરૂર જણાય ત્યાં અટકીને જે-તે વાત લેખકે કેવી રીતે મૂકીને બળકટ બનાવી છે વગેરે સમજતાં જશો. આવા સમજપૂર્વકના મહાવરાથી અને લેખનમાં તેના ઉપયોગથી તમારા લખાણને તમે સુંદર બનાવી શકશો.

સ્વાધ્યાય

1. તમારા પાઠ્યપુસ્તકમાંથી સાદાં, સંયુક્ત અને સંકુલ પ્રકારનાં દસ-દસ વાક્યો શોધીને લખો.

2. તમારા મૌલિક લખાણમાં સંયુક્ત અને સંકુલ વાક્યોનો ઉપયોગ કરો.

•